

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

יז תמוז - מקורות והערות

1. במסכת (תענית כח ב) למדנו "חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וכו'... הובקעה העיר בשבעה עשר הוה? והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר, וכתיב בתריה ותבקע העיר וגו' אמר רבא: לא קשיא כאן בראשונה, כאן בשניה. דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, בשניה בשבעה עשר בו".
וכתבו התוס' (ראש השנה יח ב ד"ה זה) שמאחר ובבית שני הבקעה החומה ביז תמוז אנו צמים ביז ולא בט.

וכך פסק השו"ע (או"ח סי' תקמט סע' ב בשם התוס' והרמב"ן) - "אף על גב דכתיב בקרא בחדש הרביעי בתשעה לחדש הובקעה העיר (ירמיהו לט, ב) אין מתענין בט' בו אלא בי"ז, מפני שאף על פי שבראשונה הובקעה בט' בו, כיון שבשניה הובקעה בי"ז בו, תיקנו להתענות בי"ז בו משום דחורבן בית שני חמיר לן".

בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) מובא טעם אחר לשינוי בין הכתוב בפסוק לנלמד במשנה, "והובקעה העיר. כתיב בתשעה לחדש הובקעה העיר ואת אמר הכין? א"ר תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן". ופירש בקרבן העדה "מרוב הצרות טעו בחשבונות ולא רצה המקרא לשנות ממה שסמכו הם לומר כביכול אנכי עמו בצרה".
שאר הדברים שארעו ביום זה ידועים ומפורסמים ושנויים במשנה תענית (פ"ד מ"ו).

2. רמב"ם (הלכות תעניות פרק ה הלכה א)

"יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'".

3. כתב המשנה ברורה (סימן תקמט ס"ק א) "ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית כמש"כ באנשי נינוה וירא ד' את מעשיהם ואמרו חז"ל את שקם ואת תעניתם לא נאמר אלא את מעשיהם ואין התענית אלא הכנה לתשובה לכן אותם האנשים שכשהם מתענים הולכים בטיוול ובדברים בטלים תפשו הטפל

והניחו העיקר ומ"מ אין לפטור את עצמו בתשובה בלבד כי ימים אלו הם מ"ע מדברי הנביאים להתענות בהם וכמו שכתבנו למעלה" וכ"כ בכף החיים (שם ס"ק ב).
ובשל"ה הקדוש (הו"ד במשנ"ב סי' תקנח ס"ק נ) כתב שיש להזהר מכעס ביום התענית.
וביסוד ושורש העבודה (הו"ד בפסקי תשובות ריש סי' תקמט) כתב שביום התענית ימעט בשיחה ככל האפשר, כדי שלא יבוא למלאות פיו שחוק.

4. עי' במשנה ברורה (סי' תקנ ס"ק ה) ובילקוט יוסף (מועדים עמ' 530 סע' ו) ובספר מקראי קודש (שם ס"ק כג-כה). ומה שכתבתי שהטעם שלא מחנכים לשעות הוא לפי שאנו בטוחים שמהרה יבנה המקדש הוא מתוך מכתב שכתב לי הרה"ג אליהו שלזינגר שליט"א והביא זאת בשם כמה אחרונים.